

Jitshak Šami

Isade kättemaks

Heebrea keelest tõlkinud Kalle Kasemaa

Loomingu Raamatukogu 2020, nr 12–13

I

Ajast aega on Efraimi mägede külades olnud kombeks kevadel, õitsemisajal, teha *mussam* Nebi Mussasse.¹

Sel ajal võivad fellahid mõneks nädalaks töö katkestada ja hinge tõmmata. Talvised tööd on lõppenud, vili haljendab ja loob pead – olgu see kurja silma eest kaitstud! –, on mehekõrgune ja kasvab iseenda väest ning mahedad ja mõnusad kevadtuuled hellitavad seda armastavalt. Kui vaid aastaaja isand Nebi Mussa hoiaks, et rahe seda ei peksaks ning hamsiin² ei kuivataks! Muidugi tuleb hakata kündma ja külvama suvivilja, samuti on tarvis maapind harvade, mägisel kaljul kasvavate viigipuude ümber kõblata. Õlipuud aga otsekui hüüaksid: „Vabastage meid mullavöödest, mille te talve hakul meie tüvede ümber kuhjate, et meid külma eest kaitsta! Teiegi olete oma kasukast tüdinud ja kannate seda pahupidi pööratult; meid aga lämmatab valgusepuudus ja kuumus!“ Kõik tööd aga, mis pole tungivad, tuleb võimaluse korral kenale hilisvihmaajale edasi lükata, ning sünnis on minna prohvet Jussufi, kes on hilisvihma ja nädalate külluse määrajaks, hauale Seekemis – palugu Allah tema eest ja olgu tal rahu! – ja süüdata seal õlilamp kandil ning palvetada tema mošees reedesel palvusel³ ja võtta osa pühast *mussam*'i palverännakust.

Jumal jälestagu neid, kel napib usku! Nagu neid noormehi kaugematest küladest, kes elavad all *šahal*'is, rannikutasandikul juutide asulate juures ja on nende palgalised; nad on hakanud hülgama isade pärimusi ega pea selle palverännu pühadust millekski.

¹ Palverännak Nebi Mussasse (araabia k-s Nebi Mussa 'Prohvet Mooses'), Moosese oletatavasse hauapaika. Efraimi mäestik – Kesk-Palestiina mägismaa, mis astmeliselt alaneb rannikutasandiku ja Jordani oru poole; nimetus tuleb Iisraeli rahva esiisa Joosepi pojalt Efraimilt, kellele see piirkond eluasemeks sai. – *Siin ja edaspidi tõlkija märkused, kui ei ole märgitud teisiti.*

² Kuum idatuul, mis kevadel või suve hakul tõuseb Araabia kõrbest.

³ Islami reeglite järgi tuleb lugeda rituaalne palvus viis korda päevas olenemata sellest, kus inimene viib. Reedene päev on puhkepäev ning reede keskpäevane palvus on nädala kõige pidulikum; see palvus sooritatakse mošees ning reeglina peab imaam sel puhul ka jutluse.

Nad käivad küll tüki maad palverännaku lipu all, kuid pöörduvad samal päeval oma töö juurde tagasi, ning mošees ja ustel sosistatakse neile järele, et nad ei usu Nebi Mussa hauda ja on kindlad, et Mooses pole saanud paradiisiaeda. Ent kes oleks nii tobe ja usuks sellist jampsi? Ometi on maailmas igasuguseid tolasid! On tulekumardajaid ja puuslikeaustajaid, kes ei usu Prohvetit, Jumala saadikut. Ka maainimesed pole kõik täiuslikud vagad. Efendid ja maaomanikud – paljud neist tõstavad silmad veinikarikale ja söövad salamahti õnnistatud ramadaani⁴ ajal; need ei leia iial lunastust, nad jäävad alatiseks kohtu alla ning isegi kõik põrgupiinad ei puhasta neid kõntsast...

Rannikutasandiku elanikud – Prohvet kindlasti andestab nende eksimused, ei võta neid südamesse ega nuhtle maad nende üleastumiste pärast – on ju sundolukorras ning õige tee on neist eemal. Nad peavad töötama kahe mehe eest, harima endi maatükke ning juutide põlde ja aedu. Need *havadža'd*, juudi härrased, ei nopi ise hernekaunagi; nad tulevad küladesse ja pakuvad iga tööpäeva eest kõrget tasu ning lubavad viljapäid ka endale korjata⁵. Mis ime siis, et inimesed on müünud oma hinge saatanale ja jätnud pühade pidamise unarule? *Šahal'*i asukad pole eilesündinud. Nad on kavalad kaubitsejad ja nupumehed. Nende jaoks on igal päeval hind ja väärtus ning palverännak tähendab neile rohkem kui kümmet tööpäeva. Kümme reaali tähendab ka midagi ning seda ei visata maha. Samas ka juutide ja kristlaste pühad on neile tööpäevad ning kui enamik fellaheid siirdub kaugele palverännakule, ajavad nad hinnad üles. Nende naised toovad linna kitsejuustu *laban'i*, hapukoort *zibda't*, ürtidega hapupiimakastet *kuttah'it*, mune ja aedvilja; nad müüvad puhta hõberaha eest kevadist hüüt ning pöörduvad koju tagasi raskete rahanutsakutega põues ja puhvpükstes. Mehed ammutavad kamalutega raha, panevad selle savipottidesse ja matavad sügavale maasse; ning kui nad on küllalt kogunud, teevad nad potid lahti, ostavad veel ühe naise, saadavad ühe ära ja võtavad teise, tapavad kellegi ja tasuvad tema verehinna. Viimasel ajal teevad nad ka palverännaku Prohveti hauale Mekas ja toovad ohvreid, joovad püha vett Zamzami kaevust ning saavad puhtaks, mähivad pea ümber laia valge turbani – ja ennäe, neist on saanud tõelised hadžid, kes on omandanud koha paradiisis.

Kuid mägede asukad võivad rahuliku ja kindla südamega jätta oma kodud ja viletsad majapidamised, lapsed ja vanakesed ning liituda pidutsejatega. Nädal jõudeolekut ei tee mingit kahju. Kui töö mägedes on lõppenud, pole fellahil midagi muud teha kui panna käed rüppe ja imeda põialt. Paljud külamehed uitavad ringi ka siis,

⁴ Muslimite paastukuu, mil tohib süüa alles pärast päikeseloojakut.

⁵ Sõna *leķeķ* tähistab Piibli keelepruugis põllule jäänud viljapäid, mis olid määratud vaestele.

kui on vaja tööd teha. Mägedes ei otsi keegi päevilist ning keegi ei paku töökäsi; nad tulevad salgakaupa mägede vahel laiuvasse naaberasulasse tööd otsima, kuid ei teeni seal niigi palju, et osta paar õhukest leiba või maksta öömaja eest karavanserais. Kui ajad on rasked, kui pole enam krossigi ning võlausaldajad ja maksukogujad istuvad fellahile kaela peale ja imevad tema verd ning luuüdi, enne kui tema vili on küps – siis on parem pugeda peitu, kuni torm on mööda läinud. *Muhtar'id*⁶ ja šeigid teavad, kuidas neid pehmitada ja vaigistada, kuni palverändurid on tagasi tulnud ning õnnistus põldudele laskunud.

Mussam'i palveränd ja koju tagasitulek ei lähe midagi maksma, kiitus Maailmade Loojale! Iga usklik, kes täiest südamest usub Allahisse ja tema pühakutesse, võib sellest palverännust osa võtta. Kui Looja arm on talle kariloomi andnud, võib ta ise seda nautida ning sellest ka kodakondsetele maitsta anda. Eeslite ja kaamelite toitu pole tarvis kaasa võtta, kõiksugu rohelist on ümberringi; põllupeenrad, aiaääred ja kaljused mäed kasvatavad ohtrasti mahlaseid ja lopsakaid, isuäratavaid ja toitvaid taimi ja põõsaid. Kaamelid mäluvad neid isukalt ega saa neist kuidagi küllalt, sest nad on pikka aega pidanud leppima õlepeotäie ja vikikimbuga või kuivade ubadega, millest nad talvekuudel toituvad. Ka inimeste varustamise eest pole tarvis hoolt kanda. Suureks õnnistuseks on Nebi Mussa vakf⁷, Nebi Daudi vakf, Jumala sõbra Ibrahimi⁸ vakf ning teiste prohvetite omad – need hoolitsevad kõigi palverändurite eest rikkast vaeseni ning majutavad neid omal kulul. Kõigis linnades ja külades, kust pidutsejad läbi lähevad, on neile valmis seatud kausid ja vaagnad täis safraniga värvitud ja *šimna* ehk rööskkoore sees keedetud riisi, mis sulab keelel. Iga riisitera on teisest lahus, omaette nagu kuldsed seedriseemned, millega need on üle puistatud. Nii ülik kui ka vaene kahmavad sellest peotäisi, pressivad kuulikesi ja vaigistavad sellega nälga. Ögardid ja vaesed täidavad oma paunad ja taskud; ahnitsejad kallavad kõigi nähes riisi endale hõlma alla, ilma et nad seda häbeneksid. Terved lambatalled keevad kateldes, ainult siruta käsi ja võta! Ent paratamatud sajatused ja müksud, tülid ja rusikate välkumine lihapottide ja veenõude juures on igal söögiajal tavalised ning vahel läheb asi koguni pussitamise ja verevalamiseni. Sest palju on neid häid inimesi, kes tahavad käe liha ja riisi järele sirutada, ilma et saaksid end riiukukkedest eemale hoida. Nad eelistavad ühe või kaks päeva ette rutata või hilineda, et mitte sattuda nende tülidesse. Aga kes oleks nii rumal,

⁶ Külavanemad (araabia k).

⁷ Vakf on annetustest kogutud fond, mille üheks eesmärgiks on palverändurite toetamine.

⁸ Ibrahim on Iisraeli rahva esiisa Aabrahami araabiakeelne nimetus; Aabraham oli esimene monoteist ning islamis on talle antud Jumala sõbra aunimetus.

et selliste pisiasjade pärast palverännakust loobuks? On asjatu loota, et kogu selles elujõudu täis ja kuumavereliste noorte relvastatud meeste hulgas poleks ühtki, kes ei vehiks pikka ja kurnavat rännuteed läbides kaikaga ega tõmbaks tupest nuga, olgu või puhtast harjumusest...

Salkkond noormehi tunneb tõepoolest rõõmu ja lõbu üheskoos sooritatud palverännust ning kohtumisest lähedaste ja kaugete vennastega, kes pärinevad Jeruusalemma ja Hebroni mägedest, Negevist⁹ ning põhja ja ida poolt. Nad on nagu lapsed, kes tühiasja pärast annavad võmmusid ja tutistavad üksteist paljast vallatusest ja lustist. Tegelikult sõltub kõik rändurite salga juhust, *amir biraq'ist*¹⁰, kes on ühtlasi noormeeste šaik. Kui need juhivad oma rahvast raudse käega, kui nende silmad näevad kõike ning on alaliselt tulipäiste ja taltsutamata noorukite juures, kui nende kõrvad on erksad ja teevad vahet rõõmulaulu hõisetel ja valukarjetel, mis kutsuvad appi lähedasi või möödaminejaid, kui nad oskavad kannustada oma hobuseid ning tülitsejaid silmapilkselt lahutada, võivad nad olla kindlad, et Jumala ja tema Prohveti abiga saab killavoor oma teed kulgeda, nagu plaanitud. Pistodad jäävad tuppe, kivid visatakse pihkudest, vihast punetavad silmad rahunevad ja muutuvad taas naeruseks ning mahajääjad ühinevad killavooriga. Laiali valguvad lülid liidetakse kokku, mässulised pead võetakse kontrolli alla, jalad hakkavad jõulisemalt maad tallama, suudest vallandub voogav ja jõuline laul, mäedki ümberringi hõiskavad vastuseks ning laul veereb mägede võimsa kaja saatel suult suule.

Kui vaid usklike vaenlane saatan – Allah tehku mustaks tema nägu! – ei hakkaks tantsu lööma ega külvaks nende sekka lahkmeele umbrohtu, vaenu ja vihkamise, kadeduse ja võistlemise seemneid. Rännaku juhtidest sõltub palju, kas palverännak sujub. Nendest sõltub *mussam'i* au ja kuulsus. Nende hea nimi mõjub kas ligitõmbavalt või eemaletõukavalt. Rändurite juht valitakse tavaliselt linnaelanike seast, mõjukate ja autoriteetsete perekondade poegade seast, kes on lippude ja pühapaikade valdajateks, ning palverännakus osalevatel fellahitel on võimalus kas tunnistada nende ülemvõimu ja koonduda nende lipu alla või moodustada omaette rühmitusi, nii nagu karjuseta karjadel, ning pidutseda omaette.

Kuna vastutus järgijate eest lasub lipukandja turjal, pole palju neid, kes omal tahtel võtaksid selle au enda peale – see ei valmista mitte üksi peavalu, muret ja ärritust,

⁹ Kõrb Palestiina lõunaosas.

¹⁰ Lipukandja (araabia k).

vaid põhjustab ka rohkeid väljaminekuid. Noortesalga juht šaik *el-šabab* on kohustatud oma linnast pärit palverändurite ülalpidamise eest hoolt kandma, kattes vajalikud kulud oma taskust. Ta peab valmis panema Nebi Mussale kohased annid, mis vastavad tema auastmele ja lipule, mida ta kannab. Sellest päevast, kui palverännak välja kuulutatakse – nädal enne selle algust –, peab tema maja hommikust õhtuni olema avatud kõigile, kes soovivad teda näha, ta peab talle osaks saanud tähelepanu eest tänulik olema ning andma palverännu asjus nõu.

Juhti hinnatakse selle järgi, kuidas ta võõrustab külalisi ja kui lahkesti ta neid vastu võtab. Kui ta on lahke, oskab ta võita nende südamed, nii et nad jutustavad tema heldusest, töötavad talle kuulekad olla ning on kõigiti abiks.

Meie päeviks on lõppenud õilsad ja puhtast soost mehed, kes on valmis panema kõik, mis neil on, Allahi ja tema Prohveti jalge ette. Igal aastal, päeval, kui antakse teada palverännakust, peavad noormehed Nebi Jussufi lippu ühelt tänavalt teisele vedama, lauldes valjusti ning otsides vägilast, kes nõustuks nende pealikuks hakkama; ning alles pärast anumisi ja sõnelemisi, pahameele ja valu vaigistamisi õnnestub neil lõpuks otsitud mees oma lõksu püüda.

Nimer Abu el-Šawareb, teisi sõnu Vunts, järgis ainsana oma linnas rangelt isade tavasid; tema süda tuksus mehisusest ja heldusest ning ta oli noorest peale uskunud prohveteid ja vagamehi, suuri ja väikesi. Tema taskust polnud just vähe kuldmünte nende haudadele voolanud. Mošeede imaamid ja eestseisjad võisid rääkida tema heldusest ja ohvrivalmidusest. Seekemi noormehed olid valmis tema kutsele vastama, ehkki nad tundsid tema järsku ja äkilist iseloomu, kalduvust teisi oma tahtele allutada ning sallimatust tõrkumise või vastupanu suhtes. Tema tormakus ja raske iseloom olid korduvalt toonud kaasa ränki tülisid ja ebameeldivusi ning ainult tänu sõpradele politseist, ustavate ja andunud lähedaste abile ning perekonnasidemetele Seekemi ja Jeruusalemma kõrgete valitsusametnikega oli tal õnnestunud neist terve nahaga välja tulla. Ta oli mees, kes sundis hobuse seljast maha tulema beduiinide šaigi, kes tuli mööda tänavat ega võtnud kuulda hoiatushüüdeid: „Selg!... Nägu!... Ettevaatust!...“ Ta oli mees, kes peaaegu murdis ribid veekandjal, kelle nahkpaunast pritsis vett tema kingadele ja riieteile. Ta oli mees, kes kõigi nähes viskas maha kaadi valge turbani ja tallas selle jalge alla ning sõimas ja sajatas kaadit ennast ja neid, kes talle sellise ametikoha olid andnud. Kuid neile puudustele vaatamata austasid teda kõik ja pidasid temast lugu, sest ta võitles rõhutute ja orbude ning vaeste heaolu nimel ilma kedagi

eelistamata. Üksnes armastusest tema vastu ning selleks, et ta ei kulutaks üle oma võimaluste, ei öeldud talle, et temast tahetakse teha lipukandja *amir el-biraq*, ning talle teatati sellest alles pärast valimist.

Reede hommikul läksid noormehed lauldes ja hõisates läbi linna turgudele. Nende ees lehvib Nebi Jussufi pidulik lipp. Siidikaupmehe Hadž Dervişi poe ees rongkäik peatus; lipukandja astus rivist välja, lähenes poele pidulikult ja mõõdetud sammul, viibutas lävel mitu korda lippu, sirutas selle ette ja ütles:

„Üheskoos Allahi ja tema saadiku Muhammadiga kannab see mees lippu, mis on pühendatud Nebi Jussufile, kes on Ja‘qobi, kes on Jumala sõbra ja halastaja Ibrahimi poeg; au olgu Mussale, Amrami pojale!“

Hadž Dervişi nägu oli kahvatu ja sünge. Suurest kohmetusest ei saanud ta sõnagi suust. Ta jäi mõneks ajaks ristijalu vaibale istuma, hoides värisevate sõrmede vahel vesipiibu huulikut, suutmata seda huultele tõsta. Ta sarnanes lõksu sattunud loomaga, kes otsib põgenemisteed. Lõpuks kogus ta end ning sirutas end pisut; tema ülerõiva hõlm läks vastu vesipiipu, tõukas selle ümber ning söed pudenesid laiali. Seejärel tuhnis Hadž Derviš mõnda aega siidirullides, tõmbas välja särava värvilise rätiku, kallutas end lipu poole ning sidus keeldumise märgiks räti lipuvardale; siis pööras ta pea kõrvale nagu inimene, kes on juba oma kohuse täitnud, langetas silmad ning süvenes söestunud tubakapuru kokkukorjajasse.

Lipukandja ei nihkunud paigalt ja viibutas taas lippu. Äkitselt tema käsi tardus ja jäi liikumatult seisma. Kokkutulnute massist, kes seisis jahmunult, suu ammuli, astus esile Abu el-Šawareb. Ta haaras lipu, võttis lipuvardalt kärmesti siidräti, viskas selle Hadž Dervišile näkku ning kõmistas valjusti:

„*Ya hejf’al al-adžawid!*¹¹ Tulge, poisid! Mina kannan lippu ja mina teen täna õhtul peo!“

Abd el-Razeq, hüüdnimega Paks, kelle jalad olid jämedad nagu elevandijalad ja õlad laiad nagu õlipressi hoob, mida ta aeg-ajalt koos oma eesliga ringi ajab, keha kahele poole võngutades, nii et must ülerõivas lõpuks libises ja maha kukkus – see Abd el-Razeq astus Abu el-Šawarebi juurde, suudles tal üht õlga ja seejärel teist, patsutas teda sõbralikult turjale ning kuulutas valjuhäälselt:

¹¹ Häbi langegu heldete peale! (Araabia k.)

„Olgu pikk sinu viibimine meie seas, Abu el-Šawareb! Õndsad on need, kes teevad head selles ja tulevases maailmas! Vannun vägeva Allahi nimel, et sa oled sobiv ja väarikas seda lippu kätte võtma – anna oma käsi!“

Ta lõi teda tugevasti vastu kätt ning sama tegid kordamööda kõik noormehed. Paljude näod pöördusid tema poole, hääletesumin ja käteplaksutamine kurdistasid kõrvu ning täitsid tänava ohjeldamatu rõõmuga. Paljude käed sirutusid tema poole, puudutasid teda, kaisutasid teda ja tõstsid ta üles. Teda ei lastud õlgadelt maha, hoolimata tema palvetest ja protestidest. Piduliku laulu saatel kanti teda läbi sadulseppade turu ja seejärel maiustustetegijate turule. Nad võtsid pihutäite kaupa maiustusi ja pildusid neid pidutsejatele pähe. Paljud maiustustetegijad võtsid kärmesti potid tulelt, asetasiid kotid oma poodide lävele ja liitusid reipalt pidutsejate kooriga. Teel ühinesid nendega uued inimesed: fellahid, kes olid linna reedesele palvusele tulnud, beduiinid, kes olid tulnud linna turupäeva pärast, pimedad, lapsed, kaltsakad ning suur hulk uudishimulikke ja logelejaid. Karjus, kes oli lambatallesid reedesele turule toonud, viis need kuuehõlmas esimesse ettejuhtuvasse karavanseraisse, liitus jooksusammul rongkäiguga, võttis oma vile, mis oli turbanisse pistetud, ja tõstis selle suule. Ta ajas põsed punni ning vilepillist hoovas mahedaid ja õrnu helisid nagu ööbiku trillerdamist koidu ajal. Vilepillihelid, mis voogasiid mägede ja ojakäändude vahel, panid tantsima härjavärsid ning hüppama kitsetalled karjamaadel ja kaljudel. Helid tegid oma töö: peagi kääriti üles käised, võöd tõmmati pingule ning moodustus pikk ja tihe tantsijate rivi – mehed, käsi üksteise vööl, tõstsid jalgu ja vihtusid metsikut tantsu.

Pottsepp Abd el-Kadir, kellel potikedra tallamisest olid tugevad jalad, tegi sel päeval tantsus imesid. Ta lõi jalgu täiest jõust vastu maad, keerles ringis, tõstis need valjusti karjades ühekorraga üles, pani nad taas maha, puudutades maad kord varvaste, kord kandadega. Rahvasummas kõndis ka magusa joogi *suss'*i müüja, suur pott selga seotud; ühe käega tinistas ta vasest kandikut pea peal, otsekui püüaks ta tõmmata endale Abu el-Šawarebi tähelepanu, kes ratsutas Abd el-Razeqi õlgadel, vehkides punase rätiga, et tantsijaid veelgi innustada. Teise käega avas ja sulges joogimüüja poti kraani, et januseid tasuta joota, iga klaasitäie puhul hüüdes:

„Šeik el-Šababi ja uhke lipu auks!“

Ning siis, kui päike hakkas kõrvetama ja higinired voolama mööda *debka* tantsimisest kurnatute nägusid ja selgi – tantsust, mis haaras kõiki ihuliikmeid –, tõttasid tantsijad rütmi veelgi kiirendama, nii et see tõusis möllava maruni, kuni nad jõudsid

mošee ees olevale väljakule. Seal hakkas rahvasumm lagunema: jumalakartlikumad ja toimekamad mehed tõttasid kaevu juurde ning valmistusid ennast pesema reedeseks palvuseks.

Nii tähistasid Seekemi noormehed Abu el-Šawarebi valimist palverändurite šeigiks.